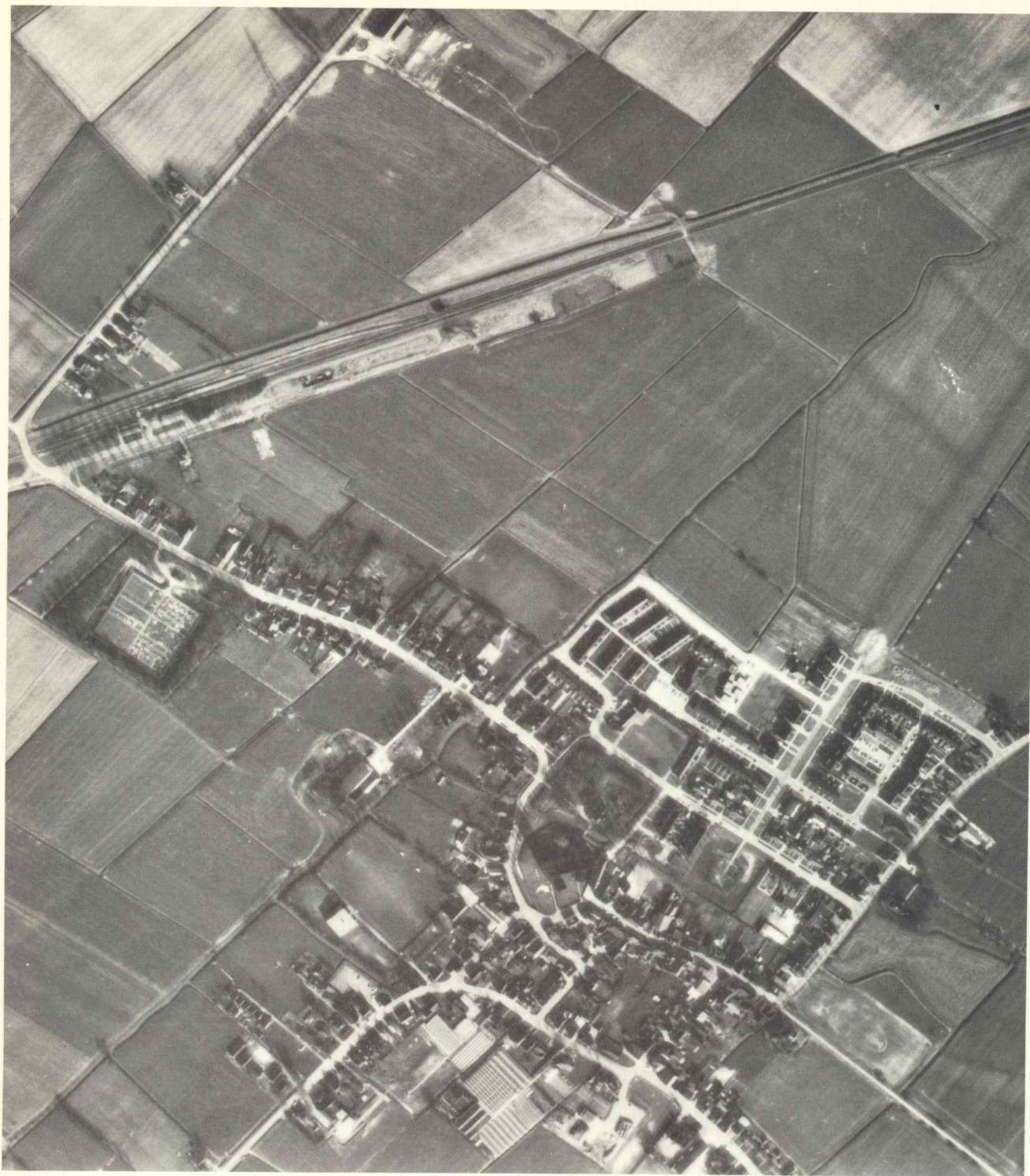

ID 1574
C2
28-3-1991

3.110519238003

STEDUM

gemeente Loppersum

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 35 VAN DE MONUMENTENWET 1988

STEDUM, gemeente Loppersum

Aanvulling op de toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Stedum als beschermd dorpsgezicht.

Resultaat gevoerd overleg

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 (voorheen 20) van de Monumentenwet zijn de gemeenteraad, Gedeputeerde Staten van Groningen, de Rijksplanologische Commissie en de Raad voor het Cultuurbeheer gehoord over het voorstel Stedum aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. De genoemde instanties hebben alle positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen aanwijzing. In verband daarmee zijn in de begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht en in de toelichtende tekst geen wijzigingen aangebracht ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel.

Ten gevolge van een gemeentelijke herindeling maakt het dorpsgezicht Stedum per 1 januari 1990 deel uit van de nieuw gevormde gemeente Loppersum.

ERRATUM

In verband met de inwerkingtreding van de Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989 dient in de plaats van "artikel 20 van de Monumentenwet" gelezen te worden: "artikel 35 van de Monumentenwet 1988". De verwijzing "artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening" dient vervangen te worden door "artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988".

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

STEDUM

gemeente Loppersum

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van de kom van Stedum als beschermd dorpsgezicht.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekeningnummer 317) door een stippellijn omgrensde gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg.**

December 1987.

Inleiding

Stedum ligt op een afstand van circa vijftien kilometer noordoostelijk van de stad Groningen. De nederzetting is in het Noord-Groninger zeekeleigebied van de zogenoemde zeeboezemgronden gelegen.

De bewonings- en nederzettingsgeschiedenis van Stedum valt binnen het ontwikkelingskader van het Groninger wierdenlandschap. De vroegste bewoning van de dorpswierde gaat naar alle waarschijnlijkheid terug tot enige eeuwen vóór het begin van onze jaartelling.

Stedum geldt als karakteristieke representant van de in omvang beperkte groep van handelswierden, welke een bovenlokale handelsfunctie hebben in de tijd dat het wierdenlandschap zich optimaal manifesteert. Een en ander komt zeer duidelijk tot uiting in de huidige hoofdstructuur van de oude bewoningkern. Over de lengte-as van de ovale dorpswierde loopt de Hoofdstraat, met aan weerszijden een aaneengesloten bebouwing. Het noordwestelijke uiteinde van de langgerekte handelswierde wordt gevormd door het min of meer cirkelvormige, verhoogde en voor een deel omgrachte kerkerrein. Deze nederzettingstructuur is onder invloed van de handelsfunctie en kerkstichting tot stand gekomen in de periode vanaf de vroege Middeleeuwen tot omstreeks 1000 na Christus en vormt de basis voor de ontwikkeling van het bebouwingspatroon sedertdien.

Het beschermingsbelang van Stedum is vooral gelegen in de kenmerkende historisch-ruimtelijke hoofdstructuur, opgebouwd uit Hoofdstraat en kerksituatie. Deze structuur wordt ruimtelijk ondersteund door de dorpsbebouwing, die deels historische karakteristieken vertoont en door de inrichting van de openbare ruimte, waaraan met name de kenmerkende en monumentale kerksituatie bijdraagt.

Ontstaan en ontwikkeling

Het Groninger zeekeleigebied is onderdeel van het zuidoostelijke kustgebied van de Noordzee, het verspreidingsgebied van de wierden of terpen. Terpen komen onder verschillende benamingen voor als werf, warf, werd, wierd en het Duitse Wurt. Feitelijk betekent het (Friese) 'terp' niet meer dan dorp. Daarom wordt in deze uiteenzetting de regionale variant 'wierde' gebezigd, welke overigens niet exclusief van toepassing is op de provincie Groningen.

Het Groninger zeekeleigebied is in de laatste 10.000 jaar, het Holoceen, gevormd door de getijdewerking van de zee die hand in hand gaat met een eerst snelle en later geleidelijk

afnemende stijging van de zeespiegel. Sedimentatie- en verlandingsprocessen worden onderbroken door langdurige perioden waarin de eroderende werking van de zee centraal staat. Afhankelijk van de ligging van het gebied ten opzichte van de zee, worden opeenvolgende perioden van wisselende zee-invoel onderscheiden, bekend als transgressie- en regressiefasen. Op basis van archeologisch en geologisch-bodemkundig onderzoek zijn dienovereenkomstig opeenvolgende fasen in de bewoningsgeschiedenis van het kwelderlandschap te reconstrueren. In elke regressieperiode worden nieuwe nederzettingen op kwelderniveau gesticht, de aanlegfase van nagenoeg alle wierden. Vervolgens worden gedurende de opeenvolgende trans- en regressiefasen bestaande nederzettingen opgehoogd of nieuwe generaties van wierden of woonhoogten aangelegd. De start van deze ontwikkeling ligt omstreeks de 7de eeuw voor Christus. Rond die tijd zijn delen van het Groninger zeekeleigebied voor het eerst zodanig hoog opgeslibd dat permanente bewoning tot de mogelijkheden gaat horen. De pioniers vestigen zich op de hoogste kwelderruggen en op daarachter gelegen kreekruigten langs prielen, geulen of 'maren'. Bij deze vestigingen gaat het om de oudste groep van nederzettingen. De langgerektheid van de kwelder- en oeverwallen is oorzaak van de veelal opmerkelijke ligging van een aantal (wierde)dorpen in een reeks.

Gaandeweg, vanaf omstreeks 500 voor Christus, neemt de zee-invoel weer toe. De eerste generatie van nederzettingen op kwelderniveau wordt, wellicht versneld, getransformeerd in een eerste generatie van wierden. Dit proces heeft zich in de loop van de Romeinse periode en gedurende de Middeleeuwen enige malen herhaald. Vanaf omstreeks de 11de eeuw ontstaat door systematische bedijking een aaneengesloten zeekering. Daarna worden geen nieuwe kunstmatige woonhoogten in het Groninger zeekeleigebied meer opgeworpen.

Er bestaan op archeologische gronden aanwijzingen dat de dorpswierden zijn gevormd door het aaneengroeien van verscheidene, bijeenliggende huiserven, die al in een eerder stadium opgehoogd waren. Eventueel volgende groeifasen van de meerhuizige wierde betreffen de dorpswierde als geheel.

Het ontstaan van de nederzetting Stedum is bij gebrek aan archeologische gegevens niet nauwkeurig te dateren. Wel heeft geologisch-bodemkundig onderzoek uitgewezen dat de vroegste bewoningsgeschiedenis van Stedum wordt bepaald door de ligging van de middelste van drie uitgestrekte zeeboezems in noordelijk

Groningen. Langs de zuidwestzijde van deze 'Fivelboezem' ligt een langgerekte kwelderrug. Het gaat hierbij om één van de oudste bewoonbare kwelderrugcomplexen omstreeks 600 voor Christus. Ter hoogte van Lutjewijterd, dat op deze kwelderwal is gelegen, ligt Stedum slechts één kilometer 'zeewaarts' in het voormalige wadden- of zeeboezemlandschap. Stedum is ontstaan op een kleine, secundaire en parallel ten opzichte van de hoofdbrug gelegen kwelderrug. De nederzetting zal, in eerste aanleg, niet veel jonger zijn dan de eerste wierdengeneratie op de eerstgenoemde, oudste kwelderrug. In elk geval staat op grond van bodemkundig onderzoek vast dat het bewoonbare zeekeleigebied aan het begin van de jaartelling reeds tot een kilometers brede strook verder noordelijk van Stedum is uitgebreid. Vormt de periode van de 6de-5de eeuw voor Christus derhalve een zeer waarschijnlijk benedengrens, een zekere bovengrens met betrekking tot de vroegste bewoning is de Romeinse periode, getuige archeologisch vondstmateriaal uit die periode, dat op verscheidene lokaties binnen de gemeentegrenzen is aangetroffen.

Op basis van de plattegrondskennmerken onderscheidt men gewoonlijk een drietal hoofdtypen van dorpswierden.

- Wierden met een straalsgewijze of radiale percelering. Deze percelering zet zich soms meer of minder duidelijk voort buiten de contouren van de wierde.

- Wierden met een blokvormige of rechthoekige percelering. De langgerekte, min of meer rechthoekige dorpsplattegrond van Stedum lijkt te zijn samengesteld uit verscheidene blokvormige percelen. Het regelmatig blokvormige verkavelingspatroon buiten de wierdecontour sluit hierop aan.

- Wierden van een langgerekte vorm waarop de centrale dichtbebouwde hoofdweg is gesitueerd. Stedum geldt als ideaal-type van deze groep van handelswierden. De hoofdstructuur is tot stand gekomen toen het overwegend agrarische karakter van de nederzetting gaandeweg werd teruggedrongen ten gevolge van toenemende handelsactiviteiten. Deze handelswierden groeien vervolgens uit tot kleine, regionale marktcentra. De handelsfunctie dateert op zijn vroegst uit de 8ste eeuw na Christus. Naast Stedum heeft bijvoorbeeld ook het naburige Loppersum een dergelijke ontwikkeling gekend.

De feitelijke historisch-ruimtelijke ontwikkeling van Stedum en die van de Groninger wierdedorpen in het algemeen is moeilijk te traceren. Door het ontbreken van nauwkeurig

en betrouwbaar kaartmateriaal geldt dit met name de plattegrondskenmerken tot omstreeks 1800. Enige structurele wijzigingen zijn te herleiden tot wijzigingen in en aanvullingen op de oorspronkelijke functie. Met name de handelsfunctie, de kerkstichting en de aanleg van de borg Nittersum zijn bepalend geweest voor de middeleeuwse ontwikkeling van Stedum.

De eerste aanzet in de ontwikkeling van de handelsfunctie dateert waarschijnlijk uit de vroege Middeleeuwen. Het lijkt aannemelijk dat het vaarwater van de Fivel een rol heeft gespeeld. De (voormalige) rivier heeft haar beloop op ongeveer één kilometer afstand noordoostelijk van Stedum.

Stedum en het naburige Loppersum, respectievelijk langs de westelijke en oostelijke oever van de Fivel gelegen, groeien uit tot bovenlokale handelscentra. Door de regelmatige overstromingen van het kwelderlandschap is uitbreiding voorshands nog gebonden aan een uitleg van de dorpswierde.

De weg over de kruin van de Stedumer wierde krijgt een steeds zwaarder accent in de nog zeer beperkte wegenstructuur. In afwijking van het lossere agrarische bebouwingspatroon komt aan weerszijden van deze hoofdas een compacte bebouwing tot ontwikkeling: de behuizingen van handelaars en handwerkers. Ter hoogte van de huidige kruising Hoofdweg-Molenstraat is de dorpswierde het hoogst.

De in aanleg min of meer blokvormige dorpsplattegrond is, naar alle waarschijnlijkheid vanaf dit centrale punt in noordwestelijke richting uitgebreid.

De kerkstichting vindt plaats in de periode van de 9de-10de eeuw. Waarschijnlijk is voor de bouw van de kerk en de aanleg van een hof een aparte hoogte opgeworpen aan de noordwestelijke flank van de inmiddels langgerekte dorpswierde. Het gaat om een min of meer cirkelvormig en op de voet omgracht kerkterrein. Het centrale punt van deze kerkwierde is op een zelfde hoogte als het hoogste niveau van de dorpswierde gelegen, meer dan anderhalve meter boven het omringende maaiveld.

Door meer systematische en grootschaliger ingrepen van de mens voltrekt de regionale waterstaatkundige ontwikkeling zich vanaf de 11de eeuw in versneld tempo. Bedijkingen van de zeeboezemvlatte en de ontginning van een uitgestrekt veengebied ten zuidwesten van Stedum leiden tot wijzigingen in de afwateringssituatie en de verlegging van natuurlijke of gegraven vaarroutes. Het definitieve verlandingsproces van de Fivel wordt vlak voor 1200 ingezet door de afdamming van het (vaar)water bij Westeremden. Door

opslibbing van de Fivelboezem en daling van het veengebied, heeft de Stedumer Maar een geheel tegengestelde, zuidelijke stroomrichting gekregen. Deze opvaart eindigt in een haven ten zuidwesten van de dorpskom, aan de voet van de handelswierde.

Op en aan de rand van de wierde treedt gedurende de late Middeleeuwen een verdichting van de bebouwing op.

Illustratief voor de groei en de relatieve welvaart van de nederzetting is de kerkbouw. Omstreeks 1100 is de houten kerk vervangen door een tufstenen bouwwerk. Uit de eerste helft van de 13de eeuw dateert de bakstenen zadeldaktoeren.

Rond 1250 is de transformatie van het gebouw tot forse romano-gotische kruiskerk voltooid. In die tijd biedt de kerk reeds aan een paar honderd kerkgangers plaats. De bovenlokale verzorgingsfunctie, waarvan de basis (handel) al in vroeger eeuwen was vastgelegd, heeft ongetwijfeld een rol gespeeld.

Met zekerheid omstreeks 1400 blijkt uit schriftelijke bronnen het bestaan van het borg Nittersum. Borgen zijn de stenen behuizingen van de Groninger landadel. Het omgrachte borgterrein van Nittersum is langs de noordoostelijke rand van de wierde gesitueerd. Op de borgstee hebben achtereenvolgens drie, mogelijk vier borgen gestaan. Langs dezelfde zijde van de wierde is het eveneens omgrachte pastorieterrein aangelegd, dat aan de noordzijde van het kerkterrein grenst.

Naast de vroegtijdige verdichting van de bebouwing langs de hoofdstraat vindt de uitbreiding van de bebouwing die aansluit op de wierdeconstructuur vooral plaats in de zuidelijke en westelijke wierdesector: nabij de opvaart van de haven en langs de buitenzijde van het kerkterrein. Ook door verplaatsing van boerderijen naar het gebied buiten de dorpswierde treedt gaandeweg een verdere vermindering van het agrarische karakter van het dorp op. Ondanks de bedijkingen en de voortdurende uitbreiding van de aanwas noordelijk van Stedum worden echter nog in 1717 ten gevolge van een stormvloed een tiental huizen en/of boerderijen in Stedum verwoest.

Van het historische kaartmateriaal geeft de 'kaart der schepperij van Stedum' uit omstreeks 1785 (fotobijlage, afb. 2) een enigszins schematische maar zeer fraaie weergave van de dorpsplattegrond. Aan weerszijden van de lichtgebogen Hoofdstraat, voorheen ook wel 'Grote Straat', is de strakke regelmaat in de lineaire bebouwing duidelijk aangegeven. Dit geldt tevens het bebouwingslint langs de kerkkring en het regelmatige vervolg langs de Camperstraat

(Kaakstraat), tot aan het Diepstraatje (Adriaan Clantweg) langs de haven of opvaart van de Stedumer Maar. Haaks op de lineaire hoofdstructuur van de handelswierde is rond deze tijd slechts de vrijstaande bebouwing langs de Molenstraat van enige omvang. Via het begin van de Lellensterweg (D. Triesenbergstraat) kent dit bebouwingslint een vervolg tot voorbij de molen aan de Stedumer Maar. De nederlands-hervormde kerk, de borg Nittersum en beide schathuizen aan de frontzijde ervan zijn in perspectief aangegeven. Minder goed herkenbaar zijn de grote 'Jansenius' boerderij, op het perceel tussen Kaakstraat en Hoofdstraat, de kosterij aan de voet van de kerk en de pastorie ('Pr. Oudeman') aan de noordzijde van het kerkterrein. Het dorp is blijkens het kaartbeeld rijk van beplantingen voorzien, met name in de randzones. De plattegrond van het borgterrein kenmerkt zich door een sterke symmetrie, los van de dorpsstructuur. Blijkens de kaart is de omgrachte borg aan weerszijden voorzien van forse beplantingen. Het borgterrein wordt aan de buitenzijde begrensd door enkelvoudige of dubbele boomrijen. Ook de oprijlaan of 'uitvaart' van de borg is aan weerszijden beplant. Opmerkelijk is de ruggelinge ligging van dorp en borg waardoor de onderlinge invloed met betrekking tot de ruimtelijke structuur beperkt lijkt.

Een vergelijking met de eerste nauwkeurige weergave van de dorpsplattegrond, de kadastrale minuut uit 1827 (fotobijlage, afb. 3) biedt enige aanvullende informatie. De ringgrachtstructuren van kerk- en pastorieterrein en ook het zwaai gat van de haven zijn op de kadastrale minuut wél, maar op de kaart van 1785 niet aangegeven. Het pad dat tussen de bebouwing door de achterzijde van de borgstee met de Hoofdstraat verbindt, is op de kadastrale minuut al niet meer aanwezig. De laatste borg, die inmiddels geen versterkte burcht maar een imposant herenhuis was, werd in 1818 afgebroken. Op de kadastrale minuut is ter plaatse van de borgstee slechts een vervangend pand weergegeven dat in 1970 werd gesloopt.

Gedurende de 19de en 20ste eeuw treedt – vooral langs de uitvalswegen – een gestage verdichting van de bebouwing op als aanvulling op de wierdeconstructuur. Hetzelfde geldt de verdichting en de vervangende bebouwing van de (oudere) wierdebebouwing zélf.

Langs het voormalige borgterrein raakt de Lopsterweg sedert het begin van de 19de eeuw gaandeweg bebouwd. Tussen 1860 en 1880 wordt de Hoofdstraat in zuidoostelijke

richting buiten de dorpsbebouwing doorgetrokken als toegangsweg naar de Jensemaheerd. Terzelfder tijd vrijrijzen aan de Hoofdstraat een openbare lagere school en een gemeentehuis annex café als vervangers van oudere bebouwing. Met de aanleg van de spoorlijn Groningen-Delfzijl, vlak voor 1900, ontstaat bebouwing aan weerszijden van de Stationsweg. Aan de zuidzijde van de dorpskom vindt een ingrijpende structuurwijziging plaats wanneer opvaart, haven en zwaaiगत van de Stedumer Maar in 1922 worden gedempt. De omgrachte borgstee, de plaats waar de borg Nittersum stond, is gespaard gebleven. Vanaf de jaren vijftig van deze eeuw verrijzen ten noordoosten hiervan een nieuwe woonwijk langs en aan weerszijden van de Weemweg. Slechts de binnengracht en de kaarsrechte lijn van de voormalige buitengracht die de achtergrenzen van de huiserven noordelijk van de Hoofdstraat vormt, herinneren aan de ligging van Nittersum bij de handelswierde Stedum.

Huidig ruimtelijk karakter en te beschermen waarden

De huidige ruimtelijke opbouw van de kern van Stedum heeft een karakteristieke langgerekte hoofdstructuur waarin de ontwikkeling vanuit de oorspronkelijke handelswierde herkenbaar is gebleven.

De hoofdstructuur wordt bepaald door de centrale-lineaire hoofdas over de kruin van de dorpswierde en het omgrachte en deels door bebouwing omsloten kerkterrein aan het noordwestelijke uiteinde. De Hoofdstraat is de centrale dichtbebouwde hoofdweg in de lengterichting van de wierde.

De lage en aaneengesloten bebouwing, waarvan de gevels direct aan de verharding zijn gelegen, in samenhang met het betrekkelijk smalle straatprofiel en de vloeiende rooilijnen, geven de Hoofdstraat een sterk besloten en steenachtig karakter. Door het lichtgebogen beloop ontstaat een ruimtewerking die in de lengterichting de beslotenheid versterkt. Eén en ander wordt vanuit de Hoofdstraat in noordwestelijke richting geaccentueerd door de forse kerk(toren) die in deze zichtlijn is gesitueerd. Slechts aan de zuidwestzijde van de Hoofdstraat wordt de aaneengesloten bebouwingswand onderbroken door de oudere dwarswegen, Molenstraat en Adriaan Clantweg.

De beslotenheid van de Hoofdstraat gaat in noordwestelijke richting over in de meer open en centrisch gerichte ruimte rondom de kerk. Het kerkterrein vormt een waardevol contrast met de lineaire structuur van

de Hoofdstraat. De kerksituatie kenmerkt zich door de grote, centraal gelegen kerk en een open ruimte daaromheen, begrensd door kerkgracht, bomenrij en heg. Aan de zuidwestzijde wordt het kerkterrein ruimtelijk begrensd door de bebouwing langs de buitenzijde van de Kampweg. Aan de noordzijde grenst het kerkterrein daarentegen aan het omgrachte en beplante pastorieterrein. Hier vindt tevens de aansluiting plaats met de losse villabebouwing langs de Stationsweg. De bebouwing langs de Kampweg is minder hecht aaneengesloten dan aan de Hoofdstraat. Door de lage bebouwing en het relatief brede profiel van ringweg en kerkgracht, in samenhang met schaal en maat van het kerkterrein wordt de kerksituatie gekenmerkt door een open karakter. Daar waar beplantingen in het steenachtige karakter van de Hoofdstraat ontbreken, vormen de bomenrij en beukenheg langs het kerkterrein juist kenmerkende elementen in de groene ruimte rondom de kerk.

Een verzwakking van de aaneengesloten, lintvormige bebouwingstructuur langs de Kampweg doet zich voor door de brede doorbraak en terugrooiing ter plaatse van de aansluiting op de Bedumerweg. Hierdoor is ook de samenhang tussen de Kampweg en de in het verlengde daarvan gelegen Kaakstraat minder duidelijk geworden.

Van het voormalige borgterrein aan de noordelijke wierdevoet resteert de omgrachte borgstee waar voorheen het huis Nittersum stond. De historisch-ruimtelijke invloed van de borg is beperkt gebleven tot het strakke lijnrelikt van de zuidelijke buitengracht – welke thans overeenkomt met de achterbegrenzing van de noordelijke percelen langs de Hoofdstraat – en het totaal ontbreken van ontsluitingswegen tussen Hoofdstraat en de direct aangrenzende noordoostelijke dorpssector ten weerszijden van de 'nieuwe' Weemweg.

De beslotenheid van de Hoofdstraat wordt aan het zuidoostelijke uiteinde abrupt afgebroken door de openheid van het direct aangrenzende landschap. Door deze scherpe overgang en de zichtmogelijkheid vanuit de Hoofdstraat wordt de ruimtelijke beslotenheid van de dorpskom benadrukt. De Jensemaheerd, aan het uiteinde van de relatief hooggelegen toegangsweg in het verlengde van de Hoofdstraat, vormt een kenmerkend oriëntatiepunt in het open landschap. Ter hoogte van de aansluiting Hoofdstraat – Lopsterweg is het hoogteverschil tussen de wierde en het aangrenzende landschap duidelijk waarneembaar, hetgeen wordt geaccentueerd door het beneden de wierdevoet afgegraven ijsbaanterrein ter plaatse.

Opmerkelijk is voorts het licht hellende beloop binnen de lineaire hoofdstructuur van de wierde. Over de kruin van de wierde, langs de Hoofdstraat en het kerkterrein, komen niveaoverschillen van meer dan één meter voor. De gemiddelde hoogteverschillen tussen wierde en het omringende maaiveld buiten de wierde-omtrek lopen op tot meer dan twee meter.

De bouwkunstige component van het beschermde dorpsgezicht Stedum is samengesteld uit merendeels 19de- en vroeg-20ste-eeuwse woonbebouwing en een enkel bijzonder pand zoals de kerk en het voormalige gemeentehuis aan de Hoofdstraat. De romano-gotische kruiskerk, met de bijna 38 meter hoge zadeldaktoeren, domineert het dorpsgezicht in belangrijke mate. Meer en minder recente wijzigingen in de geveltraceringen, verbouwing, uitbreidingen (15de/16de eeuw) en restauraties hebben geresulteerd in het huidige bouwwerk, één van de grootste plattelandskerken in de regio.

Het steenachtige karakter van de Hoofdstraat wordt gevormd door de aaneengesloten bebouwing, direct aan de straat.

Feitelijk gaat het hierbij om vrijstaande panden die van elkaar gescheiden zijn door zeer smalle brandgangen of druggoten. Doordat deze aan de straatzijde met houten schotten zijn gedicht is sprake van nagenoeg gesloten bebouwingswanden. Slechts het teruggerooide en door glaswanden gekenmerkte garagepand op de hoek Hoofdstraat-Molenstraat contrasteert binnen dit algemene beeld. De karakteristieke woonbebouwing wordt in overwegende mate bepaald door een enkele bouwlaag met kapverdieping, de nokrichting is overwegend evenwijdig aan de straat. De dominant aanwezige gootlijsten worden soms bekroond door een dakkapel boven de vaak symmetrisch opgebouwde straatgevel met centraal gesitueerde deurpartij. Het materiaalgebruik is eenvoudig en uniform; rood(bruine) baksteen en rode of grijsblauwe dakpannen overheersen. De bebouwing van de kerkring sluit in algemene zin aan op die van de Hoofdstraat, zij het dat de huizen door duidelijker erfscheidingen van elkaar zijn gescheiden. De panden hebben een iets individueler architectonische uitdrukking.

Begrenzing aangewezen gebied

De begrenzing van het beschermde dorpsgezicht is aangegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, nummer 317).

De aanwijzing omvat de karakteristieke langgerekte dorpsplattegrond.

Langs de centrale lineaire hoofdas valt de grens waar mogelijk samen met de achterbegrenzing van de percelen die aan de Hoofdstraat zijn gelegen. Langs het kerkterrein geldt hetzelfde voor de achterbegrenzing van de huiserven aan de buitenzijde van de Kampweg, welke aansluit op de begrenzing langs de Kaakstraat. Tevens valt het pastorieterrein aan de noordzijde van de kerkterrein binnen de begrenzing.

Rechtsgevolg aanwijzing

Ter effectuering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan worden ontwikkeld of herzien. De toelichting op de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied.

De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Geraadpleegde literatuur:

Es, W.A. van
Terpen. Kampen, 1971.

Formsma, W.J., Luitjens-Dijkveld Stol, R.A. en Pathuis, A.
De Ommelander Borgen en Steenhuisen. Assen, 1973.

Halbertsma, H.
Terpen tussen Vlie en Eems; een geografisch-historische benadering. Groningen, 1963.

Historie van Groningen, Stad en Land. Onder redactie van W.J. Formsma, M.G. Buist, W.R.H. Koops, e.a. Groningen, 1976.

Roeleveld, W.
The Groningen coastal area. A study in holocene geology and lowland physical geography. Amsterdam, 1974.

Stedum. Het verleden in beeld. Samengesteld door G. Ettema, J. van Huis, S. Jensema, e.a. Groningen, z.j.

Stedum. Uitgave ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van de Coöperatieve landbouwvereniging 'Nittersum' te Stedum. Samenstelling J. Nijhoff e.a., z.j. (Zwolle, 1967).

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

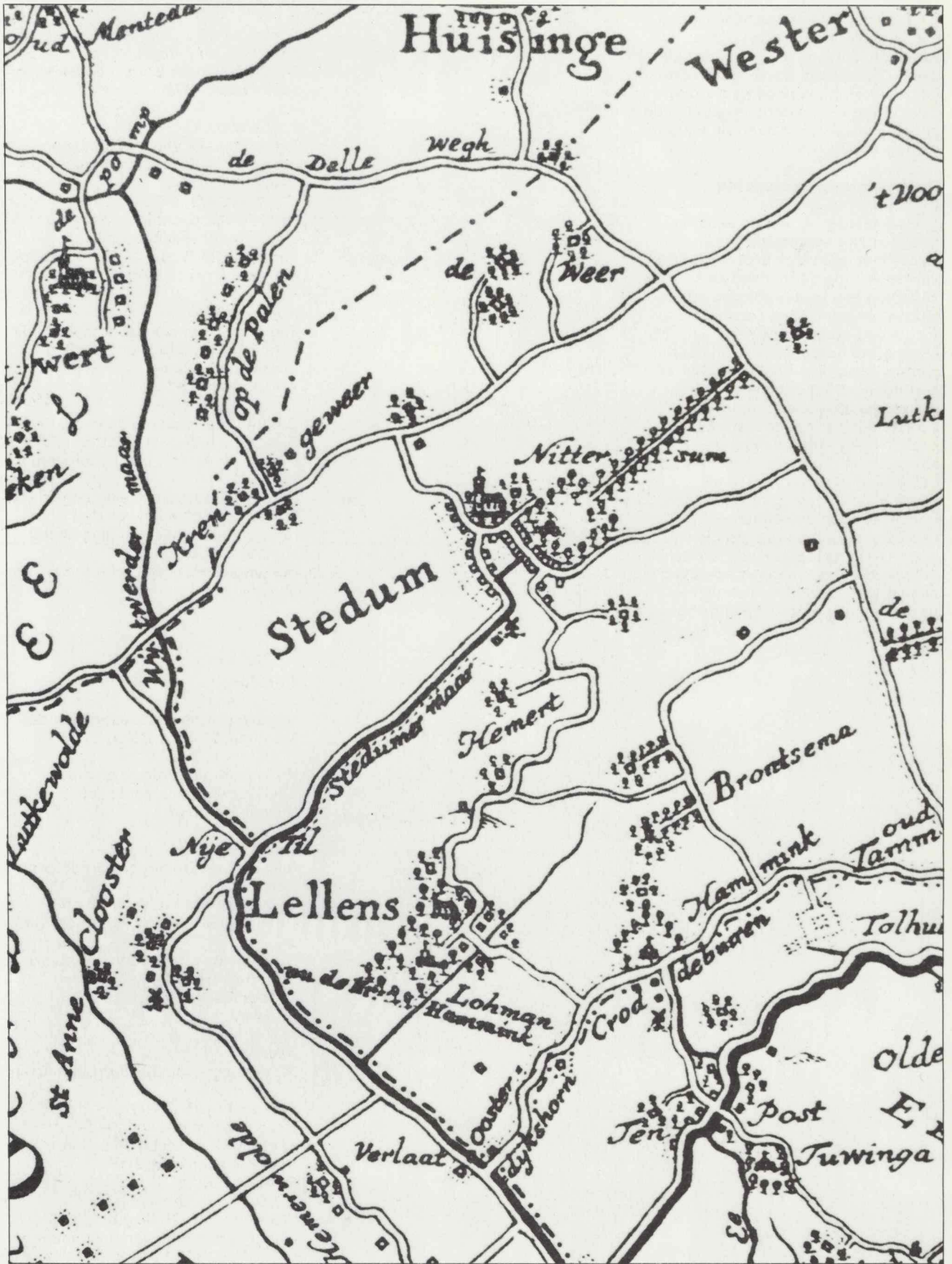
Historisch-geografisch en stedenbouwkundig onderzoek: Drs. H. Michel, Haarlem.

Foto's:
Rijksarchief Groningen, Groningen (afb. 2);
Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers, Apeldoorn (afb. 3);
Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist (afb. 1, 4, 5);
Topografische Dienst, Emmen (omslag).

Kaart:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

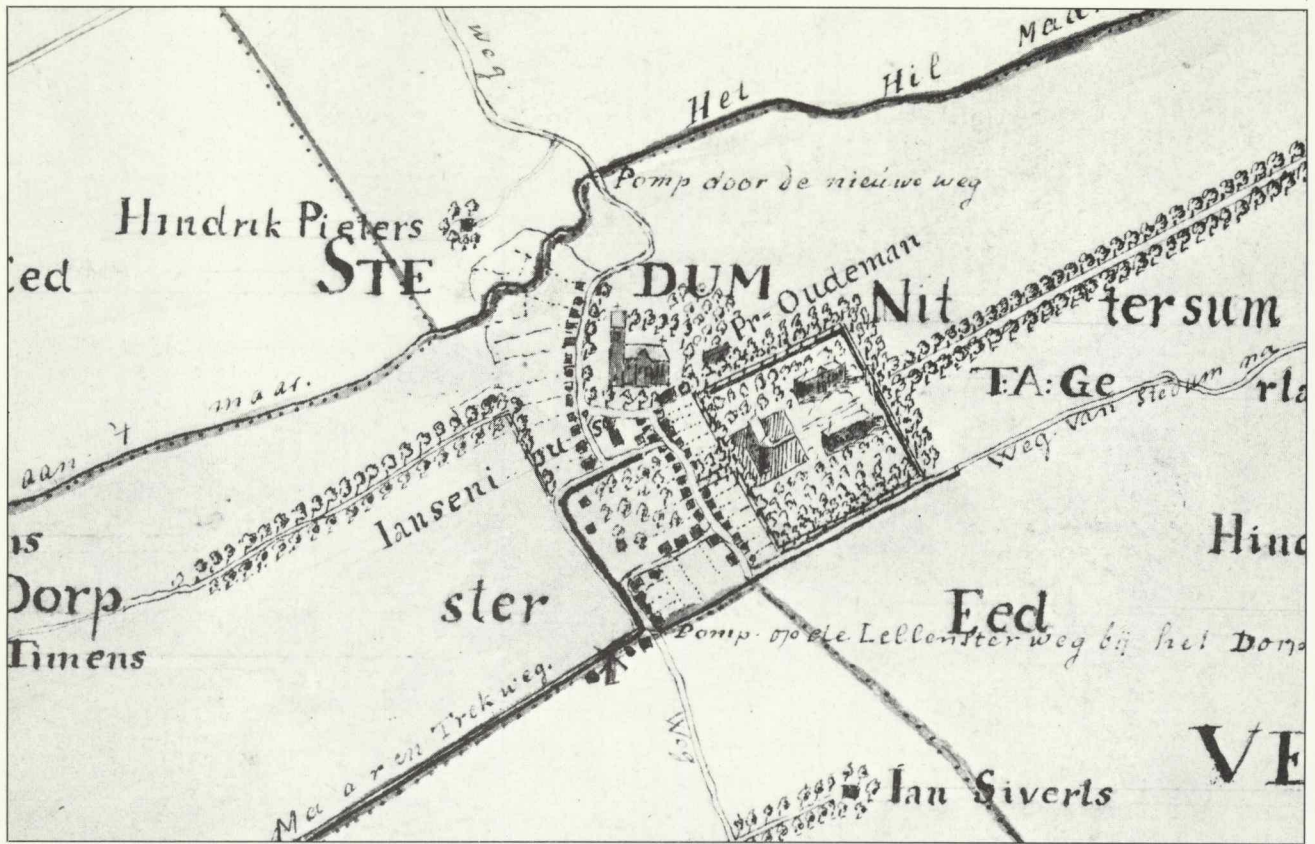
Verkoopprijs f 10,-.
Deze publikatie is schriftelijk of telefonisch te bestellen bij het Distributiecentrum DOP Postbus 20014 2500 EA 's-Gravenhage. Telefoon: 070-78 98 80. Onder vermelding van bestelnummer of ISBN 90 346 1219 8.

Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

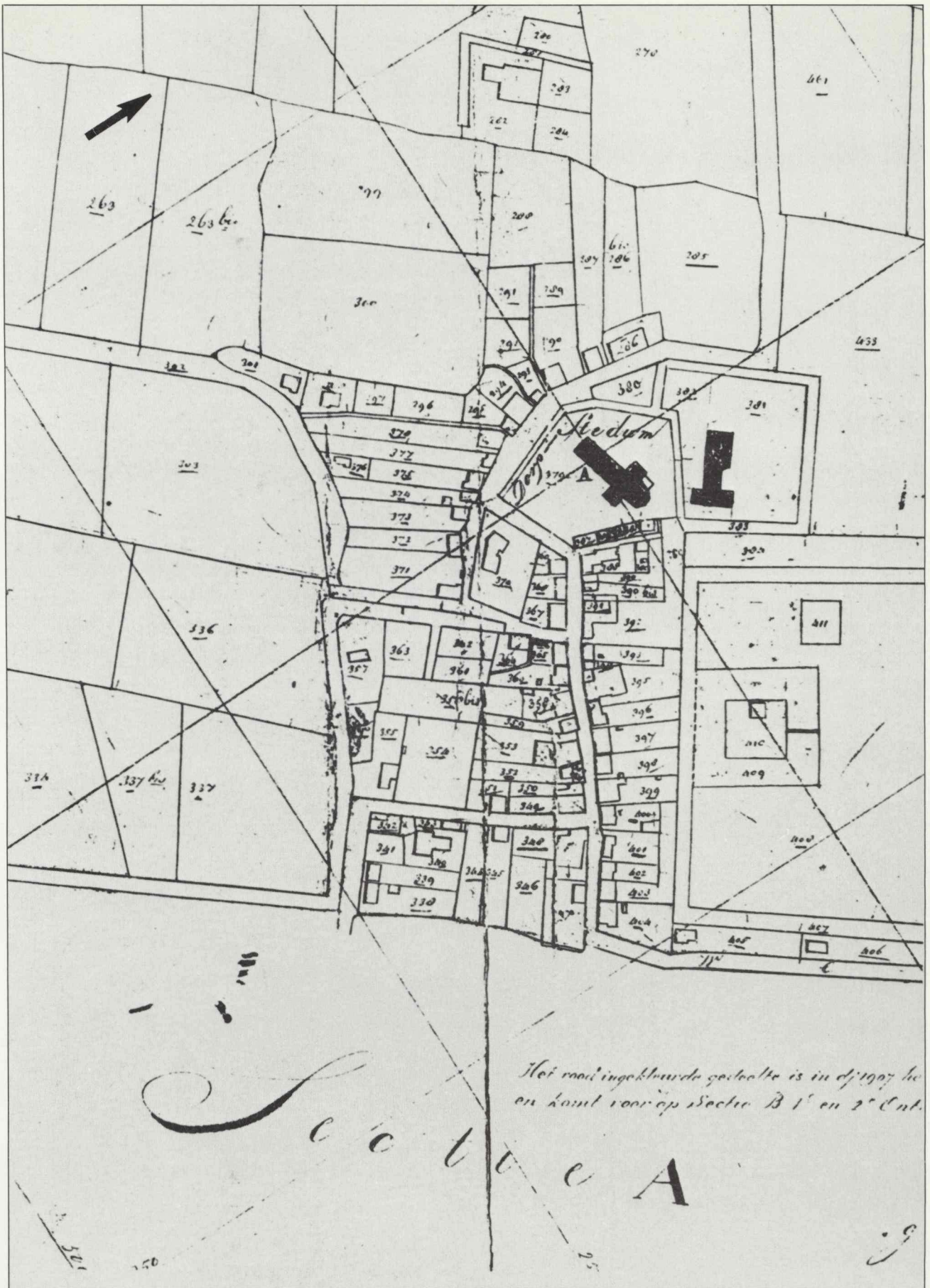

Afb. 1. Th. Beckeringh, Kaart of Landtafereel der Provincie van Groningen en Ommelanden, 1781, fragment.

3.110519238008

Afb. 2. 'Kaat der Schepperij van Stedum', T.A. Gerlaciuss, circa 1782 (R.A.G, kaartenverzameling, stamnr. 1406).

Afb. 3. Kadastraal Minuutplan gemeente Stedum, 1827, fragment.

3.110519238009

Afb. 4. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1853), blad 7, fragment.

